

بررسی تأثیر اشتغال دانشجویان بر موفقیت تحصیلی آنان

منصوره دسترنج *

چکیده

هدف از این پژوهش، بررسی تأثیر اشتغال دانشجویان بر موفقیت تحصیلی آنان می‌باشد. جامعه آماری، کلیه دانشجویان دانشگاه پیام نور بستک بودند که از میان آن‌ها ۹۸ نفر به صورت تصادفی به عنوان نمونه انتخاب گردیدند. چارچوب نظری به کار رفته در این تحقیق، نظریه‌های بورديو و کلمن می‌باشد. روش تحقیق این مطالعه پیمایش و ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه بود. داده‌ها با استفاده از نرم افزار آماری SPSS وارد رایانه شده و سپس از طریق شاخص‌های آمار توصیفی و آمار استنباطی مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفتند. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد ارتباط معنی‌داری بین متغیرهای سن، تأهل، اشتغال، محل سکونت، زمان مطالعه، فاصله بین اخذ دیپلم و ورود به دانشگاه، درآمد خانواده و موفقیت تحصیلی وجود داشت در حالی که ارتباط معنی‌داری بین متغیر جنسیت و موفقیت تحصیلی مشاهده نگردید.

واژگان کلیدی: اشتغال، دانشجوی، موفقیت تحصیلی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

---

* عضو هیئت علمی، گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه پیام نور

تاریخ دریافت: ۹۱/۶/۴ تاریخ پذیرش: ۹۲/۷/۱۰

مقدمه

دانشگاه‌ها هر ساله دانشجویان جدیدالورود را پذیرش و دانشجویانی را نیز فارغ‌التحصیل می‌کنند که در این چرخه مستمر توجه به کیفیت آموزشی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. از این رو افزایش کیفیت نظام آموزشی به عنوان اثرگذارترین عامل در توسعه کشورهای محسوب می‌شوند (برک^۱، ۱۹۹۹).

بهبود کیفیت آموزش و افزایش موفقیت تحصیلی دانشجویان یکی از اهداف مهم هر دانشگاه است. به طور کلی معیار تشخیص عدم موفقیت دانشجویان، عملکرد آنان در امتحانات و ارزشیابی تکوینی و نهایی است. این عدم موفقیت یا به مردودی و تکرار پایه و یا به ترک تحصیل زودرس منجر می‌شود.

ارزشیابی مداوم و مستمر وضعیت تحصیلی دانشجویان در طول تحصیل یکی از ارکان ضروری و اجتناب‌ناپذیر بهبود کیفیت نظام آموزشی به ویژه در دانشگاه‌ها بوده که می‌تواند با مقایسه میانگین نمرات اکتسابی دانشجویان در دوره‌های مختلف انجام پذیرد. این امر در تدوین برنامه آموزشی بهتر، ارتقاء کیفیت آموزشی و نهایتاً در اصلاح و بهبود کارایی مسئولین مربوطه تأثیر بسزایی دارد (لیندمان و همکاران^۲، ۲۰۰۱).

مسئله افت تحصیلی یکی از مهم‌ترین مسئله نظام‌های آموزشی در اغلب کشورهای می‌باشد و منابعی که از این راه تلف می‌شود خواه به صورت عمر انسان‌ها باشد یا به صورت منابع مادی و مالی، هر سال رقم قابل توجهی را تشکیل می‌دهد، به طوری که بهبود کارایی نظام‌های آموزشی تا اندازه بسیار زیادی موقوف به جلوگیری از اتلاف منابع است. افت تحصیلی در کشور ما نیز رقم قابل توجهی را تشکیل می‌دهد و هر سال این پدیده به صورت مردودی، ترک تحصیل زودرس و یا مورد دیگر مقدار بسیار زیادی از منابع و استعدادها بالقوه انسانی و مالی جامعه را تلف نموده و آثار شوم و ناگواری نیز در حیات فردی و خانوادگی افراد بر جای گذارده و نابسامانی‌های اجتماعی فراوانی را نیز به وجود آورده است.

1. Berk

2. Lindemann & et al

عوامل متعددی در به وجود آمدن افت تحصیلی دخیل می‌باشند که عبارت‌اند از: سطح پایین اجتماعی و اقتصادی خانواده‌ها، سن بالای دانشجویان و عدم داشتن انگیزه کافی، اطلاعات کم راجع به رشته تحصیلی و شغل آینده، تأهل و وضعیت شغلی بعضی از دانشجویان.

اشتغال علاوه بر اینکه باعث خستگی روحی و جسمی دانشجوی می‌شود، زمان مطالعه و استراحت و فعالیت‌های علمی دانشجویان را کاهش داده و باعث می‌گردد دانشجویان در کلاس درس تمرکز کافی نداشته باشد و بهره لازم را از کلاس نبرد و به نظر می‌رسد که در موفقیت تحصیلی آنان اثرگذار باشد.

بررسی این عامل‌ها و نقش هر یک در طراحی و اجرای برنامه‌ریزی‌های مداخله‌ای در راستای پیشگیری از این معضل و تسهیل در ایجاد شرایط آموزش به منظور موفقیت دانشجویان در کسب مهارت علمی و تخصصی برای دستیابی به رسالت دانشگاه بسیار با اهمیت است.

هدف اصلی این تحقیق بررسی تأثیر اشتغال بر موفقیت تحصیلی دانشجویان می‌باشد. در راستای این هدف، هدف‌های فرعی‌تری از جمله مشخص کردن میزان تأثیر هر یک از عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و آموزشی بر موفقیت تحصیلی مد نظر قرار گرفته است.

قوام و همکاران (۱۳۸۴) در پژوهشی تحت عنوان "تأثیر اشتغال دانشجویان دندانپزشکی بر موفقیت تحصیلی آنان در دانشکده دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران" به بررسی تأثیر اشتغال دانشجویان بر موفقیت تحصیلی آنان پرداخته‌اند. این مطالعه به صورت یک بررسی توصیفی-تحلیلی به روش مقطعی بر روی کلیه دانشجویان ورودی مهر ۱۳۷۹-۷۷ دانشکده دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران در سال تحصیلی ۸۲-۱۳۸۳ صورت گرفت که از ۲۰۰ دانشجوی تحت بررسی، ۸۳ نفر آنان در طی دوران تحصیل، اشتغال به کار داشتند. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه بوده که توسط دانشجویان تکمیل شده است. نتایج نشان داد که اشتغال به کار دانشجویان اعم از مشاغل مرتبط و غیرمرتبط با دندانپزشکی تأثیر منفی بر موفقیت تحصیلی آنان دارد. در این مطالعه دانشجویان دختر در مقایسه با دانشجویان پسر، افراد مجرد در مقایسه با افراد متأهل و

دانشجویان جوان در مقایسه با دانشجویان مسن از میانگین معدل بهتری برخوردار بودند. حجازی و امیدی نجف‌آبادی (۱۳۸۵) در مطالعه‌ای به شناسایی عوامل مؤثر بر موفقیت تحصیلی دانشجویان پرداخته‌اند. جامعه آماری، کلیه دانشجویان سال آخر رشته کشاورزی دانشگاه تهران شامل ۱۹۴ نفر می‌باشند که همگی آن‌ها مورد مطالعه قرار گرفتند. نتایج حاصل از همبستگی متغیرها، ارتباط مثبت و معنی‌داری بین موفقیت تحصیلی با متغیرهایی چون معدل دیپلم، ساعات مطالعه، برنامه‌ریزی تحصیلی نشان داد. مقایسه موفقیت تحصیلی بین دانشجویان دختر و پسر نشان داد که دانشجویان دختر در مقایسه با دانشجویان پسر از موفقیت تحصیلی بالاتری برخوردارند ولی بین موفقیت تحصیلی کسانی که در خوابگاه سکونت دارند و کسانی که با خانواده زندگی می‌کنند، تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

حائری‌زاده و همکاران (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر روابط اجتماعی استاد-دانشجو بر موفقیت تحصیلی دانشجویان پرداخته‌اند. حجم نمونه این مطالعه ۳۰۰ نفر بوده است. نتایج تحقیق نشان داده است پیوندهای قوی و ضعیف با استاد و نیز انگیزه شغلی مثبت و نیز رضایت از نمره بر موفقیت تحصیلی تأثیر مثبت داشته است.

کورنیلوس (۱۹۷۸) در پژوهشی در رابطه با تأثیر وضعیت اقتصادی بر روی پیشرفت تحصیلی دانشجویان به این نتیجه رسیده‌اند که بین وضعیت اقتصادی و موفقیت تحصیلی دانشجویان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. بدین صورت که دانشجویان با موقعیت اقتصادی خوب، انگیزه تحصیلی بیشتری داشتند. بنابراین این نتیجه حاکی از آن است که اطمینان داشتن از تأمین امکانات مادی در میزان انگیزه تحصیلی مؤثر است.

پترسون (۲۰۰۰) در پژوهشی به بررسی عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانشجویان پرداخته است. نتایج تحقیق نشان داد که عوامل شخصیتی، انگیزه و علاقه، احساس رضایتمندی، احساس تنهایی، اعتیاد به مواد مخدر، انتظار موفقیت و شرایط خانواده بر میزان موفقیت تحصیلی در دانشگاه‌ها تأثیر داشته است.

در تحقیقی که اسمیت (۲۰۰۵) تحت عنوان "تفاوت‌های جنسیتی در پیشرفت تحصیلی" انجام داده است به این نتیجه رسیده است که عواملی مثل وضعیت اقتصادی،

اجتماعی و جنسیت بر پیشرفت تحصیلی تأثیر داشته است. دربارهٔ تأثیر خاستگاه اجتماعی والدین بر موفقیت تحصیلی فرزندان، در کشورهای مختلف روندهای متفاوتی مشاهده شده است. در برخی از کشورها این تأثیر کماکان به قوت خود باقی است، ولی در برخی دیگر، این تأثیر رو به کاهش است. می‌توان کاهش اثر خاستگاه خانوادگی بر عملکرد تحصیلی فرزندان را ناشی از کاهش اهمیت منابع مالی و مادی خانواده دانست؛ پس برای بررسی تأثیر خاستگاه خانواده بر فرزندان باید هم به منابع مالی و هم به منابع فرهنگی توجه داشت. بر اساس فرضیه سرمایه اقتصادی، والدین ثروتمند قادرند فرزندان خود را در مدرسه بهتری ثبت نام کنند و از عهده هزینه‌های سنگین آن برآیند (بودن، ۱۹۷۴). ولی موفقیت در مدرسه صرفاً به اتکای منابع مالی ممکن نیست. بر اساس نظریه سرمایه فرهنگی، بخشی از تأثیر خاستگاه خانوادگی بر موفقیت تحصیلی ناشی از برخورداری برخی از دانش‌آموزان از منابع فرهنگی بیشتر است. منظور از منابع فرهنگی آشنایی دانش‌آموز با قواعد حاکم بر فرهنگ و تجلیات هنری آن است. همانند دیگر انواع سرمایه، توزیع سرمایه فرهنگی نیز در جامعه یکسان و برابر بین گروههای اجتماعی مختلف صورت نگرفته است (بورديو، ۱۹۷۳). میزان سرمایه فرهنگی که دانش‌آموز از خانواده خود به دست می‌آورد به پایگاه اقتصادی-اجتماعی خانواده او بستگی دارد. سرمایه فرهنگی به همراه سرمایه اقتصادی و اجتماعی به اعضای طبقه مسلط جامعه امکان می‌دهد تا موقعیت خود را در جامعه باز تولید کنند (بورديو، ۱۹۹۷). بدین ترتیب بر اساس نظریه سرمایه فرهنگی بورديو، تأثیر خاستگاه اجتماعی خانواده بر موفقیت تحصیلی فرزند ناشی از نوع و میزان منابع فرهنگی است که والدین برای فرزند خود فراهم می‌کنند، زیرا کودک با استفاده از این منابع فرهنگی می‌تواند انتظارات مدرسه را برآورده سازد.

بورديو معتقد است که افراد تحت تأثیر خاستگاه اجتماعی خود، با دانش فرهنگی مختلف و با برخورداری از سرمایه فرهنگی مختلف وارد نظام آموزشی می‌شوند. نظام آموزشی نه تنها به برابری این تفاوت‌های اولیه در زمینه سرمایه فرهنگی نمی‌پردازد، بلکه حتی آن‌ها را تشدید می‌کند. بنابراین دانش‌آموزانی که از سرمایه فرهنگی بیشتری برخوردارند بهتر قادرند قواعد موفقیت در مدرسه را فرگیرند و در نتیجه موفقیت

تحصیلی بیشتری دارند. بدین ترتیب تفاوت‌های اولیه در سرمایه فرهنگی دانش‌آموزان، خود را در عملکرد تحصیلی و مدارک تحصیلی آنان نیز متجلی ساخته و در نهایت بر موقعیت طبقاتی و شغلی آنان در آینده تأثیر می‌گذارد (آشافنبرگ و ماس، ۱۹۹۷). کلمن با تأکید بر اهمیت سرمایه اجتماعی در عملکرد تحصیلی معتقد است «تأثیر مستقل مدرسه بر عملکرد تحصیلی کودک چندان زیاد نیست بلکه عامل مهم همانا محیط خانواده است» (شارع پور: ۸۶). بنابر نظر وی، سرمایه اجتماعی با کارکرداش تعریف می‌شود. سرمایه اجتماعی شیئی واحد نیست بلکه انواع چیزهای گوناگونی است که دو ویژگی مشترک دارند:

همه آنها شامل جنبه‌ای از یک ساخت اجتماعی هستند و کنش‌های معین افرادی را که در درون ساختار هستند، تسهیل می‌کنند. سرمایه اجتماعی مانند شکل‌های دیگر سرمایه، مولد است و دستیابی به اهداف معینی را که در نبودن آن دست‌یافتنی نخواهد بود، امکان‌پذیر می‌سازد. (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۶۲). کلمن، معتقد است که سرمایه اجتماعی متعلق به تعامل اجتماعی است؛ بنابراین فرد صاحب آن نیست. او دارای دیدگاه کارکردی در زمینه سرمایه اجتماعی هست و به بررسی تأثیر فقدان سرمایه اجتماعی بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان و ترک تحصیل پرداخته است (شارع پور، ۱۳۸۷: ۳۰۲-۳۰۱).

فرضیه‌های تحقیق

بین جنس و افت تحصیلی رابطه وجود دارد.

بین سن و افت تحصیلی رابطه وجود دارد.

بین فاصله بین اخذ دیپلم و ورود به دانشگاه و افت تحصیلی رابطه وجود دارد.

بین زمان مطالعه و افت تحصیلی رابطه وجود دارد.

بین محل سکونت و افت تحصیلی رابطه وجود دارد.

بین وضعیت تأهل و افت تحصیلی رابطه وجود دارد.

بین وضعیت اشتغال و افت تحصیلی رابطه وجود دارد.

بین درآمد خانواده و افت تحصیلی رابطه وجود دارد.

روش

در این تحقیق به منظور جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق، کلیه دانشجویان دانشگاه پیام نور بستک در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ می‌باشد که از میان آن‌ها ۹۸ نفر به صورت تصادفی به عنوان حجم نمونه انتخاب گردیدند.

متغیر وابسته این تحقیق، موفقیت تحصیلی می‌باشد. در این مطالعه، معدل کسب شده توسط دانشجویان ملاک موفقیت تحصیلی آنان در نظر گرفته شد و ارتباط و تأثیر متغیرهای مستقل سن، جنس، تأهل، اشتغال، محل سکونت، فاصله بین اخذ دیپلم و ورود به دانشگاه، زمان مطالعه، درآمد خانواده با متغیر وابسته (موفقیت تحصیلی) بررسی گردید.

یافته‌ها

یافته‌ها از این حاکی است که از ۹۸ دانشجویی تحت بررسی ۴۳ نفر برابر ۴۳/۹ درصد پسر و ۵۵ نفر معادل ۵۶/۱ درصد دختر بودند. در این بررسی اکثریت دانشجویان در گروه سنی ۱۸-۲۴ سال قرار داشتند. از دانشجویان تحت بررسی ۶۲/۲ درصد مجرد و ۳۷/۸ درصد متأهل بودند.

نتایج مطالعه نشان داد میان سن و موفقیت تحصیلی رابطه معنادار وجود دارد ($\text{sig} = 0/000$). بنابراین فرضیه H_1 مبنی بر وجود رابطه میان سن دانشجویان و موفقیت تحصیلی تأیید می‌شود. تفاوت میانگین موفقیت تحصیلی بر حسب وضعیت تأهل نشان می‌دهد که با توجه به مقدار t به دست آمده (۱/۰۶) و سطح معنی‌داری ($\text{sig} = 0/023$) تفاوت مشاهده شده از لحاظ آماری معنادار می‌باشد. بنابراین فرضیه ما مبنی بر اینکه موفقیت تحصیلی در دانشجویان مجرد بالاتر از دانشجویان متأهل می‌باشد، تأیید می‌شود.

این فرضیه مبنی بر وجود تفاوت معنی‌دار میان موفقیت تحصیلی دانشجویان و جنسیت با توجه به سطح معناداری به دست آمده ($\text{sig} = 0/556$) تأیید نمی‌شود. آزمون تفاوت میانگین موفقیت تحصیلی بر حسب وضعیت اشتغال نشان می‌دهد که بر اساس سطح معنی‌داری به دست آمده ($\text{sig} = 0/000$) فرضیه ما مبنی بر اینکه

دانشجویان شاغل دارای موفقیت تحصیلی پایین‌تری نسبت به دانشجویان غیرشاغل می‌باشند، تأیید می‌گردد.

جهت آزمون رابطه میان فاصله بین اخذ دیپلم و ورود به دانشگاه و موفقیت تحصیلی از رگرسیون (ضریب همبستگی) استفاده شده است. با توجه به سطح معناداری به دست آمده ($\text{sig} = 0/000$)، فرضیه ما مبنی بر اینکه دانشجویانی که بلافاصله بعد از گرفتن دیپلم وارد دانشگاه می‌شوند، موفقیت تحصیلی بیشتری را تجربه می‌کنند، تأیید می‌شود.

همچنین با توجه به سطح معناداری محاسبه شده میان مدت زمان مطالعه و موفقیت تحصیلی ($\text{sig} = 0/000$) فرضیه ما مبنی بر اینکه دانشجویان با صرف زمان مطالعه بیشتر، موفقیت تحصیلی بالاتری داشته‌اند، مورد تأیید قرار می‌گیرد.

آزمون تفاوت میانگین موفقیت تحصیلی بر حسب محل سکونت نشان می‌دهد که دانشجویانی که در منزل پدر و مادر سکونت داشتند و با خانواده خود زندگی می‌کنند نسبت به افرادی که در خوابگاه و منازل استیجاری سکونت داشتند، دارای موفقیت تحصیلی بالاتری بودند.

همچنین نتایج مطالعه بیانگر این بود که میان درآمد خانواده و موفقیت تحصیلی رابطه معنادار وجود دارد ($\text{sig} = 0/000$).

نتیجه‌گیری

یافته‌های این مطالعه نشان داد که بین سن و موفقیت تحصیلی دانشجویان از نظر آماری ارتباط معنی‌داری وجود دارد. به این صورت که هر چقدر سن دانشجویان بالاتر بوده، موفقیت تحصیلی آن‌ها کمتر شده است. که این نتیجه با نتیجه تحقیق مجدالدین (۱۳۷۴)، خزاعی و همکاران (۱۳۸۶)، درخشان و همکاران (۱۳۸۲)، فرهادی و همکاران (۱۳۸۲)، عالیخانی و همکاران (۱۳۸۵)، صابرفیروزی و همکاران (۱۳۷۹)، یوسفی مشعوف و سعیدی جم (۱۳۸۱)، شمس و همکاران (۱۳۷۴)، قوام و همکاران (۱۳۸۴)، مطابقت دارد.

یافته‌های دیگر پژوهش حاضر این بود که بین جنسیت و موفقیت تحصیلی رابطه وجود نداشت. تأثیر جنسیت بر موفقیت تحصیلی در برخی مطالعات (خزاعی و

همکاران، درخشان و همکاران، فرهادی و همکاران، صابر فیروزی و همکاران، تمنائی فر و همکاران، یوسفی مشعوف و سعیدی جم، چنگیزی آشتیانی و همکاران، خدیوزاده و همکاران، فلاح چای، مجدالدین، هزاوه ای و همکاران، علیاری شوره دلی) مد نظر قرار گرفته است که در تمامی آن‌ها موفقیت تحصیلی در دانشجویان دختر بیش از دانشجویان پسر بیان شده است ولی در بررسی‌های دیگر (منیری و همکاران، عالیخانی و همکاران، شمس و همکاران، مطلق و همکاران، ده بزرگی و موصلی و این بررسی) این عامل رد شده است.

از یافته‌های دیگر پژوهش حاضر این بود که موفقیت تحصیلی در دانشجویان مجرد بالاتر از دانشجویان متأهل می‌باشد. این یافته با یافته‌های سایر پژوهش‌ها (عالیخانی و همکاران، جهانی هاشمی و همکاران، فرهادی و همکاران، صابرفیروزی و همکاران، درخشان و همکاران، یوسفی مشعوف و سعیدی جم، مطلق و همکاران، تمنائی فر و همکاران، هزاوه ای و همکاران، علیاری شوره دلی، قوام و همکاران، ده بزرگی و موصلی، شمس و همکاران) هماهنگ است. دانشجویان متأهل ممکن است نگرانی‌های زیادی درباره مسائل مالی و معیشتی، مسکن و فرزندپروری داشته باشند. تأهل باعث می‌شود که فرد جهت رفع کمبودهای رفاهی و اداره زندگی به اشتغال روی آورد و در نتیجه فرصت کمتری برای مطالعه و تحقیق و حضور جدی در دانشگاه داشته باشد و این مانع جدی برای پیشرفت تحصیلی محسوب می‌شود.

یافته دیگر این پژوهش این بود که وضعیت اشتغال با موفقیت تحصیلی رابطه معنادار دارد. این یافته با یافته‌های مطالعات (مطلق و همکاران، فتحی نوزان، حسینی، علیاری شوره دلی، درخشان و همکاران، عالیخانی و همکاران، قوام و همکاران، چنگیزی آشتیانی و همکاران) همخوان می‌باشد. اشتغال به کار دانشجویان در طی دوران تحصیل بر موفقیت تحصیلی آنان مؤثر است. به صورتی که دانشجویان شاغل دارای موفقیت تحصیلی پایین‌تری نسبت به دانشجویان غیرشاغل می‌باشند. اشتغال علاوه بر اینکه باعث خستگی روحی و جسمی دانشجو می‌شود، زمان مطالعه و استراحت و فعالیت‌های علمی دانشجویان را کاهش داده و باعث می‌گردد دانشجو در کلاس درس تمرکز کافی نداشته باشد و بهره لازم را از کلاس نبرد و در نتیجه، عملکرد تحصیلی او افت نماید.

از دیگر نتایج تحقیق این بود دانشجویانی که بلافاصله وارد دانشگاه شدند، عملکرد بهتری از خود نشان دادند و این یافته با یافته‌های مطالعات خزاعی و همکاران، منیری و همکاران، چنگیزی آشتیانی و همکاران، هزاوه‌ای و همکاران مطابقت دارد. دانشجویانی که بلافاصله بعد از گرفتن دیپلم وارد دانشگاه می‌شوند، به دلیل پیوستگی تحصیلی، احتمالاً موفقیت تحصیلی بیشتری را تجربه می‌کنند. شاید گسست تحصیلی عامل عدم موفقیت دانشجویان بوده باشد.

عامل دیگر مورد مطالعه در پژوهش حاضر زمان مطالعه دانشجویان بود. در رابطه با تأثیر زمان مطالعه بر افت تحصیلی ارتباط معنی‌داری وجود داشت به صورتی که افراد با صرف زمان مطالعه بیشتر، موفقیت تحصیلی بالاتری داشته‌اند این نتایج با یافته‌های مطالعات انجام شده در دانشگاه علوم پزشکی تهران (قوام و همکاران)، دانشگاه علوم پزشکی کاشان (منیری و همکاران)، دانشگاه علوم پزشکی تبریز (رئوفی و همکاران) که نشان دادند میزان مطالعه در دانشجویانی که موفق‌تر بودند، بیشتر است مطابقت دارد.

در ارتباط با تأثیر محل سکونت دانشجو بر موفقیت تحصیلی، ارتباط معنی‌داری وجود داشت. سایر مطالعات نیز نشان داده‌اند که با توجه به کمبودهای متعددی که در خوابگاه‌های دانشجویی مشاهده می‌شود، افراد دارای منزل شخصی، عملکرد بهتری در تحصیل نشان می‌دهند (ده بزرگی و همکاران، علیاری شوره دلی، جهانی هاشمی و همکاران). تحقیق قوام و همکاران نیز نشان داد دانشجویانی که در منزل پدر و مادر سکونت داشتند نسبت به افرادی که در منزل شخصی و منزل استیجاری سکونت داشتند، دارای موفقیت تحصیلی بالاتری بودند، این نتایج با تحقیق هزارجریبی و ده بزرگی و موصلی مطابقت داشت. به نظر می‌رسد دانشجویانی که با خانواده خود زندگی می‌کنند دچار مشکلات دانشجویان خوابگاهی نیستند. دانشجویان خوابگاهی معمولاً از فقدان امکانات رفاهی مناسب، نبود مکان مناسب برای مطالعه، شلوغی و دوری از خانواده و آثار روانی ناشی از آن رنج می‌برند. این محدودیت‌ها و مشکلات می‌تواند مانع پیشرفت تحصیلی دانشجویان شود.

تأثیر درآمد خانواده بر موفقیت تحصیلی در مطالعات فرهادی و همکاران، درخشان، شمشیری، خیر، علیاری شوره دلی و بررسی حاضر مد نظر قرار گرفته است. پژوهش

مجدالدین، استونسون نشان داده‌اند دانشجویانی که از خانواده‌های طبقه پایین هستند عملکرد تحصیلی ضعیفی دارند. یافته‌های پژوهش زاپالا در سال ۲۰۰۲ نشان داد که کسانی که از خانواده‌های سطح پایین اقتصادی هستند کمتر مطالعه می‌کنند و نسبت به تحصیل نگرش منفی دارند و زودتر ترک تحصیل می‌کنند. به نظر شمید پایگاه اقتصادی اجتماعی ضعیف می‌تواند باعث افت تحصیلی شود اما نقش این عامل برای همه موارد افت تحصیلی قابل توجه نیست به عبارت دیگر برای برخی از موارد علت افت تحصیلی چیز دیگری است. بی شک یکی از مشکلات اصلی اکثر دانشجویان تأمین مخارج تحصیلی و مشکلات معیشتی آنان است که می‌تواند بر موفقیت تحصیلی آنان اثرگذار بوده و باعث افت تحصیلی بشود (هولمبرگ، ۱۹۹۵).

با توجه به مطالب بیان شده می‌توان گفت عملکرد تحصیلی دانشجویان در دانشگاه به عوامل مختلفی از جمله بنیان‌های علمی و خانوادگی قبل از دانشگاه و عملکرد فردی در دانشگاه بستگی دارد. تجمع عوامل تأثیرگذار بر عدم موفقیت تحصیلی نظیر افزایش سن، تأهل، اشتغال، جنس مذکر، معدل دیپلم پایین، فقر و پایین بودن سطح اقتصادی خانواده و ..... می‌تواند احتمال عدم موفقیت تحصیلی و عواقب پس از آن را تشدید بخشد.

بنابراین برای بهبود وضعیت تحصیلی اقدامات زیر لازم به نظر می‌رسد:

- به تقویت پایه تحصیلی در دبیرستان توجه ویژه‌ای شود و نظام آموزشی را از پایه اصلاح کرد.
- معدل دیپلم به عنوان یکی از شرایط ورود به دانشگاه در نظر گرفته شود.
- باید با تشکیل کلاس‌های جبرانی و مشاوره تحصیلی عقب‌ماندگی قبل از دانشگاه دانشجویان را جبران و از کاهش عملکرد آموزشی آنان در دانشگاه پیشگیری کرد.

منابع

- تمنائی‌فر، محمد رضا، نیازی، محسن، امینی، محمد (۱۳۸۶). بررسی مقایسه‌ای عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانشجویان مشروط و ممتاز. دانشور رفتار، سال ۱۴، شماره ۲۴، ویژه مقالات علوم تربیتی ۸، ۳۹-۵۲.
- حائری‌زاده، سید علی، اصغرپور ماسوله، احمدرضا، نوغانی، محسن، میر انوری سید علیرضا (۱۳۸۸). بررسی تأثیر روابط اجتماعی استاد-دانشجو بر موفقیت تحصیلی دانشجویان. مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد، بهار و تابستان، ۶(۱). ۲۷-۵۱.
- حجازی، یوسف، امیددی نجف آبادی مریم (۱۳۸۵). عوامل مؤثر بر موفقیت تحصیلی دانشجویان کشاورزی. ویژه اقتصاد و توسعه کشاورزی. علوم کشاورزی ایران. دانشگاه تهران. ۱(۳۷-۲). صص ۱۹-۲۵.
- حسینی، سید علی اکبر (۱۳۷۱). مقایسه دو گروه از دانشجویان موفق و غیرموفق در دانشگاه شیراز. مجله روان شناسی. نشریه انجمن روان شناسان ایران. ۷: ۱۰۰-۹۱.
- جهانی هاشمی، حسن، رحیم زاده میرمحله، سمیه، قافله باشی، حسین، ساریچلو، محمد ابراهیم (۱۳۸۷). بررسی سلامت روانی دانشجویان سال اول و آخر دانشگاه علوم پزشکی قزوین. مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشت قزوین. دوره ۲، شماره ۱۲. صص ۴۹-۴۱.
- چنگیزی آشتیانی، سعید، شمسی، محسن، محمد بیگی، ابوالفضل (۱۳۸۸). فراوانی افت تحصیلی و برخی از عوامل مؤثر بر آن از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اراک. مجله دانشگاه علوم پزشکی اراک. سال ۱۲، شماره ۴ ویژه نامه ۱، زمستان ۱۳۸۸، ۲۴-۳۳.
- خدیوزاده، طلعت، سیف، علی اکبر، ولایی ناصر (۱۳۸۱). بررسی راهبردهای مطالعه و یادگیری و میزان موفقیت تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مشهد سال ۱۳۷۸، پژوهنده: ۷(۱). صص ۳۵-۴۲.
- خزاعی، مظفر، رضائی، منصور، خزاعی، صدیقه (۱۳۸۶). بررسی ویژگیهای فردی و تحصیلی دانشجویان پزشکی ناموفق در مقایسه با دانشجویان موفق. مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی سمنان، جلد ۹، شماره ۲ (پیاپی ۲۶). زمستان ۱۳۸۶.
- درخشان، اکبر، خدیو زاده، طلعت، خرمی نیا، شعبان علی (۱۳۸۲). بررسی شاخص‌های افت

تحصیلی و عوامل مؤثر بر آن در دانشگاه علوم پزشکی مشهد، خلاصه مقالات اولین همایش بین‌المللی اصلاحات و مدیریت تغییر در آموزش پزشکی، تهران: ص ۱۴۷.

ده بزرگی، غلامرضا و موصلی، حیدرعلی (۱۳۸۱). بررسی علل افت تحصیلی در دانشجویان پزشکی ورودی ۷۱ و ۷۲ شیراز. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، شماره ۷. مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز.

رئوفی، محمد باقر و همکاران. عوامل فردی-خانوادگی مؤثر بر افت تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی تبریز در سال تحصیلی ۸۴-۸۳. مجله علوم پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تبریز. دوره ۲۹ شماره ۴. زمستان ۱۳۸۶. صص ۱۱۵-۱۱۳.

شارع پور، محمود (۱۳۸۷). جامعه‌شناسی آموزش و پرورش. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

شمس بهزاد. فرشید فر مصطفی (۱۳۷۴). بررسی مقایسه‌ای ویژگی‌های دموگرافیک و روان‌شناختی دانشجویان مشروط دانشگاه علوم پزشکی اصفهان. برنامه و خلاصه مقالات دومین کنگره سراسری آموزش پزشکی تهران. دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی. ۱۳۷۴: ص ۱-۳۰.

صابرفیروزی، مهدی، پنجه شاهین، محمدرضا، موسوی نسب، مسعود (۱۳۷۹). بررسی علل مشروط شدن دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شیراز سال تحصیلی ۱۳۷۶-۱۳۷۷. مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران. ویژه نامه چهارمین همایش کشوری آموزش پزشکی.

عالی‌خانی، شیرین، مرکزی مقدم، نادر، برومند، سهیلا و زند به گله، میترا (۱۳۸۵). بررسی عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانشجویان پرستاری در سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۳ دانشگاه علوم پزشکی ارتش. مجله دانشگاه علوم پزشکی ارتش جمهوری اسلامی ایران. دوره ۴ شماره ۲. مسلسل ۱۴: ۸۱۹-۸۲۴. تابستان

علیاری شوره دلی، شهلا (۱۳۷۹). علل مشروط شدن دانشجویان پیراپزشکی دانشکده پرستاری و مامایی و پیراپزشکی کرمانشاه در نیمسال تحصیلی ۱۳۷۶-۱۳۷۷ از دیدگاه خود دانشجویان. مجموعه مقالات چهارمین همایش کشوری آموزش پزشکی ۱۳۷۹، تهران: معاونت پژوهشی دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران، ص ۱۰۶.

فتحی نوزان، عبدالحسین (۱۳۷۲). بررسی عوامل اقتصادی-اجتماعی مؤثر بر موفقیت تحصیلی دانشجویان دانشگاه شیراز در سال ۷۱-۷۲. پایان نامه، شیراز. دانشگاه شیراز

فرهادی، علی، کدخدایی، حمیدرضا، حسن پور، علی (۱۳۸۲). بررسی عوامل مؤثر بر افت

- تحصیلی دانشجویان در دانشگاه علوم پزشکی لرستان. مجله علوم پزشکی. ۴(۱). ص ۸۶.
- فلاح چای، سعید (۱۳۷۹). بررسی عوامل مؤثر بر افت تحصیلی (مشروط شدن) دانشجویان دانشگاه هرمزگان. مجله علم و اندیشه دانشگاه هرمزگان: ۱(۱). ص ۵.
- قوام، مریم، فرشادپور، ملک، ایمانی، وحید (۱۳۸۴). تأثیر اشتغال دانشجویان دندانپزشکی بر موفقیت تحصیلی آنان در دانشکده دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران سال ۸۲-۱۳۸۳. مجله دندانپزشکی جامعه اسلامی دندانپزشکان. دوره ۱۷. شماره ۱. بهار ۱۳۸۴. ۱۱۲-۱۰۴.
- کلمن، جیمز؛ (۱۳۷۷)، بنیادهای نظریه اجتماعی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
- مجدالدین عبدالرضا. بررسی عوامل مؤثر در افت تحصیلی دانشجویان دوره کارشناسی (روزانه) دانشگاه شهید چمران اهواز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، تهران. ۱۳۷۴
- مطلق، محمد اسماعیل، الهام پور، حسین، شکورنیا، عبدالحسین (۱۳۸۷). بررسی علل مشروط شدن دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی. بهار و تابستان ۱۳۸۷: ۸(۱). ۹۹-۹۱.
- منیری، رضوان، قالب تراش، هاشمیه، موسوی، غلامعباس (۱۳۸۵). بررسی علل عدم موفقیت تحصیلی در دانشجویان رشته پیراپزشکی دانشگاه علوم پزشکی کاشان. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی. شماره ۶(۱). ۱۳۵-۱۴۰. بهار و تابستان ۱۳۸۵
- هزار جریبی دستکی جعفر. بررسی علل افت تحصیلی دانشجویان دانشگاه تهران (دانشکده علوم اجتماعی). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران. تهران، ۱۳۷۳.
- هزاوه ای، محمدمهدی، فتحی، یدالله، شمشیری، مهری (۱۳۸۴). بررسی برخی علل مشروطی از دید دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی همدان در سال تحصیلی ۸۱-۱۳۸۰. گام‌های توسعه در آموزش پزشکی. مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی. دوره سوم، شماره اول، ۳۳-۴۲
- یوسفی مشعوف، رسول، سعیدی جم، مسعود (۱۳۸۱). بررسی وضعیت روند تحصیلی دانشجویان رشته پزشکی مقطع علوم پایه دانشگاه علوم پزشکی همدان در طی پنج سال تحصیلی. مجله طب و تزکیه، شماره ۴۵ (۹). ۲۱-۱۶. تابستان ۱۳۸۱
- Ashaffenburg, K and Mass, I (1997). Cultural and Educational Careers: the dynamics of social reproduction, *American Sociological Review*, Vol.62, pp,573-587.

- Berk,LE (1999). Infants,children and adolescents. 2nd ed. Boston: Allyn & Bacon.
- Boudon.R(1974). Education,Opportunity,and Social inequality, New York: John Wiley & Sons.
- Bourdieu,P (1973). Cultural Reproduction and Social Reproduction , in R.Brown (Ed), Knowledge,Education and cultural change,London: Tavistock.
- Bourdieu,P(1997). The forms of capital.in A.H.Halsey,Hugh Lauder,Philip Brown, and Amy Stuart Wells (Eds), Education: Culture,Economy, and Society ,Oxford, England:Oxford University Press.
- Cornilous,ML (1978). Influence economics on pupil performance educational research. J Educ Res: Vol 2,No 1, pp4-90.
- Dembo,M.H . (2000). Motivation and learning strategies for college success. Lawrence erlaum associates publisher. Newjersy,London.
- Holmberg,MB (1985). Longitudinal studies of drug abuse in a fifteen years old population;5 prognostic factor aeta psychiatry seand. Vol 71,no,3.pp,207-210.
- Lindemann R, Duek JL,Wilkerson L. A comparison of changes in dental students and medical students approaches learning during professional training; Eur j pent Educ 2001: 5(4).162-7.
- Peterson,J.S (2000). A follow up study of one group a achievers and underachievers four years after high school graduation. Roeper review. Vol,22.No,4.pp,217-224.
- Smith,W.L. (2005). Gender differences in the academic achievemet. Journal of college students. Vol,39.No,3,p,604.
- Stevenson, H(1996). Long-term prediction of academic achievement. Journal of educational psychology. Vol,88.No,4,p,750.
- Zappala.,G(2002). The influence of economic disadvantage in the academic performance. Journal of sociology. Vol,38.No, 2.pp115-125.